

Werk

Titel: Andreia Grisch

Ort: Erlangen

Jahr: 1916

PURL: https://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?345572629_0035|log54

Kontakt/Contact

[Digizeitschriften e.V.](#)
SUB Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen

✉ info@digizeitschriften.de

Art. 63.

Ainteu las truaschs de vischnanca po aungal nür lavo e mes aint:

- a) Tot urden da glischiva;
- b) Vaschela de latg;
- c) Ervas d'iert sainza tera;
- d) Mes a stinar vaschela sopra.

Tot otras tgosas duessan nür lavadas u messas a stinar an igls respectivs begls et uvals.

Art. 64.

Las truaschs duessan siva mintga glischiva da chels tg'on duvro nür lavada or e madem igls begls mintg'eda siva esser nizigias per roba tschofa.

Art. 65.

Duront igl taimp tgi las malgias en a tgesa, chegl è scargiont l'alp anfignan eir ad acla, pon glischivas et oter lavar ved truaschs e begls betg nür exercitos:

November, Dezember, Schaner, Favrer anfignan mez Mars la dumang avant las nov, e la seira siva las dus. Da co davent po antochen davos Juni nür scumanzo allas otg antochen las trei[s]. D'oter taimp ilimito.

Contravenziungs tar polizeia de truaschs e pastregls vignan puneidas cun 50 cts. anfignan 1 frs. igls cals la mesadat crod(o)[a] agl denunziader.

ANDREIA GRISCH.

La val Surses e la sia vegetaziung.

Ena s-chizza.

(Ineditum nach dem Autograph des Verfassers.)

A. La nossa val.

La val Surses, tgi dumbrava — cun igls sies dus pass frequentos, igl Set e la Gelgia — pi bôt tar las pi ancunaschaintas valladas grischungas, è circa 28 kilometers lunga e s'extenda dallas colonnas de Gelgia e d'Ansom-Set anfignan Casti, noua tg'ella sa unescha cun la val d'Alvra (Albula).

Cun la vischnanca de Casti, tgi appartigna giò tar la val d'Alvra, è Surses liia antras l'amparnevla veia commerciala, la cala nous lagn nizzigier per far ena pitschna excursiung tras la val Surset.

Da Casti davent sa teira la veia da Ses, faschond bagn encal mievla storta e sa tignond continuadamaintg ved la sponda dretga della val, seadaint vers mezdé. Gl'amprem ans magn'ella tras amurevla prada, ma betg dei ed ella sa fora ainteu igl gôt, tgi surteira cun igl sies verd-stgir

quasi ad egntigneir igl pè massiv della muntogna e renda chel pitost monoton.

Plé variaziung tgi la costera dretga, porscha la sanestra. — Cun mievla pendenza sa sbassa cò la muntogna digls ôts noagiu per crudar finalmaintg scu teissa sponda, surtratga cun gôt da pegn, giu cunter la riva della Gelgia. Segl our da chel pè ert sa dasfo igl gôt bagnspert an ples gruppas, tgi circumdeschan la suglialeiva vischnanchetta de *Mon* e las miraglias meischas della baselgia da s. Cosmus e s. Damian, duront tgi davains *Mon* aintasé sa dolza ôr digl mievel plato, furmo da schiefer-grisch, igl impossant tgeghel caltschignous digl Piz Toissa.

Chel dombra, scu pizza da dolomit, isulada e mez-persa ainten eu circus de muntognas da schiefer ed anc plé an consequenza della sia furma da vulcan, tar igls pi remarcabels colms grischungs. Non obstant alla sia furma da crater, sò igl Piz Toissa — essent muntogna sedimentada — naturalmaintg esser nign vulcan. I para pitost tgi la sia tschemma seia stada pusada oriundamaintg sen gex, igl cal è — scu Theobald*) suppona — nia schlavatschea davent tras avas suterranas. Cugl taimp è chel taler betg sto plé ferm avonda per purtar igl pasant della tschemma. El è do aint e la tschemma è sfundrada furmond igl hodiern tracter, tgi vign numno la *Paschanga*.

L'ava tgi fonda ainten las numerosas fessas e rosnas della *Paschanga* para da sa reunir per gronda part giun igl gôt digl Balandegn e furmar lò la remarcabla funtanga tgi produtgescha bôt fitg blera, bôt fitg pac'ava (Ual digl Balandegn).

Continuoud igl noss viadi tras igl gôt sur Casti vign la val véapi stretga. Igl stupent stradung sa storscha tranter pegns e tievs ôr, trarvarsescha chi e lò ena bovetta arschigliousa e magna nous bagnspert tar ena bova da serpentin, tgi è continuadamaintg an muvimaint. — Scu scalem sen scalem schean a cò l'egn sur l'oter igls ours da numerosas veias.

Passond chel „sbassaveias“ sa dolza davant nous ena tarmenta crepla tgi para da sarar giu tot passagi. Ella consista ôr da dolomit, igl cal descenda dagl Piz Crap u Piz Mitgel noagiu per furmar la romantica *stretga da Ses*. — La veia è per gronda part tagleida ainten igl crap. Sot ella sbrofla e marmogna giun la profunditad della val la Gelgia, sur ella loancunter sa stenda chi e lò ord las fessas della crepla blotta en aniev u zundrign sburtgia. Vé da l'otra vart da l'ava ò igl gôt stua far per part lartg a noschas bovas e digls ôts noagiu schmanatschan lò igls corns digl impossant Piz Toissa.

*) Theobald: Beschreibung zur geol. Karte der Schweiz, Blatt X & XV, pag. 233.

La defilada da Ses è angal pacs tschents meters lunga e schispert scu nous ischan passos igl misterious crap, von las muntognas puspè egna ord l'otra.

A fons la val ramplunga anc adegna la Gelgia e sur las sias ondas spimontas magna en punt-leun vé tar las ruignas della „*Schmelxa*“ u „*Ferareia de Ses*“. Dasper chella sa dolza la Motta de Vallac e davos lezza schea *igl hof Dèl*, cun la sia baselgetta deditgida a s. Roc.

Passond la davosa galareia, en lia fitg interessant per botanichers, aintra igl noss Stradung danovamaintg ainten igl gôt. En pitschen cart d'oura da viada e nous ischan Ansom-Burvagn, agl plang de Vaznoz, noua tgi stava d'en taimp la furtga digl tribunal de Surses.

Davant nous sa derasa Sotgôt, igl ampren scalem della val Surses, ena contrada adatada per allegrar ed interessar mintg'amei della nateira.

Passond igl hof Burvagn e caminond vers Cunter e Suagnign vign chel maletg veapi grondious. — La sola della val è, schi gliunsch scu visibla, furmada da dus terrassas, dagl plang tgi vign percuria della Gelgia e della terrassa tgi porta las treis vischnancas *Cunter*, *Suagnign* (S. Mitgel) e *Tinixong*. D'ena vart e da l'otra vign chel bel lartg tscharclo aint da muntognas massivas, las calas s'approximeschan aint davains Tinizong per furmar la stretga de Rona.

Vers gl'occident sa dolza igl *Piz Curver* cun igls sies trabants igl Piz Toissa dad ena, igl Mot la Ritg, Martegnas, Crestôta ed igl Piz Mezz da l'otra vart. Exepzionond igl Piz Toissa, consista chella cadagna per gronda part ôr da schiefer-grisch. Ella sparta Surses da Schons e sa sbassa cun mievla pendenza dalla culmogna noagiu tar la riva della Gelgia. Segls ôts sa derasan spazzadas d'alps e colms; pi bass tiradas da gôts e numerosas aclas ed anc pi bass vign chella costera vivazitada dellas treis sobras vischnancas: *Salouf*, *Parsons* e *Riom* cun igl sies Casti antic. — Tranter igl Piz Toissa ed igls corns grischs digl Curver sa catta sen l'otezza da 2434 meters sur mar igl venerabel sanctuari da *Ziteil*.

Vers mezdé sa dolza l'impossanta ala da crap digl *Piz Arblatsch*, igl cal furma anseman cun igl marveglious *Piz Forbisch*, en bratsch lateral della cadagna digl *Piz Platta*, tgi sparta — scu continuaziung della cadagna digl Curver — Surgôt dad Avras.

Tranter igl Piz Forbisch ed igl Piz Arblatsch dad ena e la cadagna digl Curver da l'otra vart s'extenda la val *Nandro*. Chella ranferma ena fitg interessanta flora e dombra er schiglio tar las pi belas vals alpinas digl Grischung.

Manc agreabla tgi la sponda saestra de Surses para sen l'amprema iglida dad esser la sia cumpogna da vart dretga. Ella vign furmada dagl

Pix Crap (Piz Mitgel), dagl *Pix de Tinixong* e dagl *Pix Furo* ed è la pi interessanta e bizarda muntogna gliunsch anturn. — Giò tranter Cunter e Suagnign vainsa occasiung da veir sa dulzond sur las tschemmas digls pegns ôr tot maieustousamaintg en per corns digl Piz Mitgel (Piz Crapp), igl cal sa teira scu lunga cadagna da misterious clutgers e creplas perpendicularas an direcziung vers gl' orient per sa aliir cun igl Piz de Tinizong e furmar ansemen cun chel e cun l'ala digl Piz Furo (Aela) en veritabel contrast cun igls vadretgs targlichants digl Piz d'Err.

Tranter la cadagna digl *Pix de Tinixong* e chella digl *Pix Salteras* dad ena ed igl *Pix d'Err* cun igls sies bratschs *Curungas* (Crappad 'Flei) e *Mottas de Stregls* da l'otra vart, sa stenda — faschond en' eleganta curva — la val d'Err. Ella è bagn la pi interessanta dellas vals lateralas de Surses e sa unescha cun la val principala aint davains Tinizong, lò noua tg' igl noss stradung sa storta per muntar seadaint cunter la stretga de Rona.

Avant tgi rivar tar chella, vainsa nous occasiung da contemplar anc en eda gl'antier Sotgôt, da Tinizong anfignan ôr Ansom-Burvagn.

Igl punct, tgi porscha a nous chella stupenta vista, sa nomna „Windeck“ ed è egn digls pi remarcabels lias an Surses. — Bagn nagliour utro sa spleia davant nous schi cler e caracteristicamaintg igl plan sublim, suainter igl cal la divina Providenscha ò stgaffia la nossa val, scu gist a cò.

Tras prada verdagionta vasainsa currond e tschalatond la clera Gelgia. Igl sies letg è zvar pac profund, ma repraschainta tuttegna la tgavorgia la pi bassa è damai la veira hodierna sola della val Surses. D'ena vart e da l'otra dad el sa dolzan terrassas, tgi eran sez d'en taimp navot oter tgi letgs d'en grond fluss. L'amprema e damai er la pi giovna da chellas vign furmada dagl fritgevel plang, tras igl cal la Gelgia sa storscha ozandé. La sagonda, migler caracterisada terrassa schea ca. 40—60 meters pi ôt e porta preschaintamaintg fritgevels pros ed êrs scu er las treis vischnancas *Tinixong*, *Suagnign* e *Cunter*. Er chella sarviva d'en taimp per letg ad en'ava correnta, tgi sa tirava per gronda part da Planeiras giuador vers la val digl Ragn. Plangsia ò l'Alvra (Albula) schmaglea tras la stretga digl Schyn e do agl Ragn de Surses ena nova direcziung, scu er plé pandenza e forsa da sbassar igl sies letg. Igl vadretgs òn sa schminuia veaplé, las vals sa svido e las avas currentas sa tratg ansemen laschond anavos deserts da gera e savlung. Cugl taimp òn chels deserts antschet a schisdar e purtar ervas, tgaglioms e plantas. Els òn sa mido da manira, tgi gl'èn stos veaplé adattos per dar albiert a biestga ed a gliout*).

*) Tgi tgi s'interassescha per la stgaffiziung e sviluppaziung digl noss planet catta igl desidero sclearimaint curt resumo ainten igl codeschet da P. Martin Gander O. S. B.: „Die Erde, ihre Entstehung und ihr Untergang,“ Einsiedeln 1906.

I fiss aber totaveia falo da leir considerar la nosssa val simplamaintg per ena tgavorgia errodeida dad avas. Igl plan della sia stgaffiziung e sviluppaziung è bler pi grondious e complitgia! Uscheia documenteschan p. ex. las blottas creplas da Dolomit digl Piz Mitgel e digl Piz Toissa, tg'igl noss antier conturn seia sto cuato d'en taimp d'ena mar e tgi tschertas parts dad el vegian sa sbasso, otras sa dulzo. — Er igls glatschers, tgi òn pi tard amplania ôr Surses e las sias vals lateralas, n'òn betg amblido da lascher anavos tar nous fastez e paretgas dagl sies operar.

Ma sez siva tgi la mar ò gia sa svido, igls glatschers stos tschassos anavos sen igls salvadis alpins, las avas sa tratg ansemen e fatg plaz ad en flor vivent, siva tg'igl scalet della nosssa val è sto furmo, ò chella anc sa mido. Gea, anc ozandé sa meida la sia configuraziung — schi er angal plang — ad en sa midar. Avas, lavegnas e boas splaneschan mots ed ampluneschan oters, sbassan e furman novas vals lateralas etc.

En betg manc agreabel ed instructiv maletg, tgi chel, igl cal nous pudagn contemplar an derigiond igls noss ígls dalla val giuador, porscha a nous da „Windeck“ u migler detg dagls „Plazs“ anor, la val d'Err, cun igls sies dus interessants pizs: la Pizza Grossa ed igl Piz Furò u Piz d'Aela. Tgi tgi ò gist igl cletg da caminar a dretg taimp ed a dretgas ouras sé digls Plazs, pò contemplar da coanor, scutg'igl suglegl matutin tarmetta igls sies radis tras igl Piz d'Aela. — Per igl ígl verso è chella remarcabla rosna vesibla da tot taimp. Ella era giò ancunaschainta agls noss babuugs, la fantascheia digls cals ò er betg tralachea da declarar, sen tgé moda tgi chella misteriosa rosna seia nida furmada*).

Strousch passos la tgesa de „Windeck“, sa fora la nosssa strada ainten igl gôt dellas boas. La prada svanescha, las muntognas sa seran e furman la *stretga dellas boas* u de Rona. Ma siv'en bung cart d'oura da viada von las pizzas puspè eгна ord l'otra e davant nous sa rasa ena bela planeira ed ena sponda ornada cun tgesas e clavos. Nous ischan rivos agl Rievan, tar la sava de Surgôt.

Scu igl nom sez dei, sarviva la sponda, tgi porta preschaintamaintg las tgesas digl Rievan, d'en taimp per sponda d'en lai, digl lai de Rona.

Chel lai ò gia sa furmo secundariamaintg e chegl — sainza dubi — an consequenza d'ena stermantousa bova prehistorica, tgi è — sa dastatgond dagl Piz Sumnegn — schluitada a val ed ò farmo cun igl sies immens quantum material igl curs della Gelgia, da maniera, tgi l'antira planeira da Rona anfignan igls Mulegnas è nida niantada. Cugl taimp ò la Gelgia puspè sa schmaglea tras la *stretga dellas „bovas“*; igl lai de Surgôt è plé u manc svania ed igl sies fons plagn umiditad ò sa surtratg

*) Conf., A. Grisch: In quort viadi tras Surses e sia historia, Pellegrin 1910

successivamaintg cun fagns ed ervas da palé. Chella vegetaziung è — essend betg raccoltada — schmarscheida onn per onn segl lia, furmond continuadamaintg nova tera ed amigliurond qualitativamaintg la giò existenta. Sa rapetond annualmaintg duront tschentaners òn chels process mido anturn igl fons digl anteriour lai de Rona da moda, tg'el ò pudia neir piglia an cultivaziung.

Dagl Rievan davent aus magna la strada commerciala tottaplang ed an lengia directa tranter la prada dellas „Palex“ veadaint ancunter la stretga digls Mulegns. Bunamaintg parallel cun igl stradung corra da vart dretga da nous la mievla Gelgia e dagls ôts vardan noagiu las graziosas tschemmas digl *Pix Spegnas*, *Pix Arblatsch* e *Pix Arlos*.

Siva ena mesouretta da viada, antrainsa puspè ainten en gôt. Las muntognas s'approximeschan danovamaintg par furmar la stretga stgira digls Mulegns. Ena punt-lenn, numnada la „Punt-Gilla“, magna nous sur la Gelgia vé e sa tignond adegna da vart sanestra da chell'ava sa storscha la nossa veia tras la misteriosa stretga veadaint tar la vischnanchetta *digls Mulegns*.

Arrivond allò, sa crei igl viandant, tgi ò resantia anfignan ossa ena tscherta affecziung per la val Surses, d'esser angano. El sperava da rancontrar cò en sagond „Sotgôt“; ma adumbattan! — Ni d'ena vart ni da l'otra sa mossan cò puspè las mievlas spondas e plaschevlas terrassas, ornadas cun veiv verdign e fiurentas vischnancas. La sola della val è stretga e sen tots mangs vasainsa prest navot oter tgi noschas creplas e gôts dubious. Sulettamaintg vers igl ost-süd-ost sa mossa ena sponda empo pi plaschevla, la sponda de Sour. Chel aspect è aber betg suffizaint per suprimar la gravadetgna tg'ins resainta rivond agls Mulegns. — Ma siva da veir contemplo pi manedlamaintg igl noss conturn stuainsa confessar tgi er chella contrada posseda las sias atgnas bellezzias. Nous savagn tgapeir ossa, tgi chella vischnanchetta saptga dumbrar tar igls pi retschartgeas lias de recraziung an Surses. Surtot agls geologs porscha Igl Mulegns bleras tgossas interessantas. Igl schiefer-grisch, tg'aus ò accompagna tras tot Sotgôt è cò quasi svania ed an sies pé èn zappadas dus sorts cun colorit da serpent, igl schiefer grischung verd ed igl serpentin. Igl grogne e combels radonds da chellas creplas testifitgeschan antras igls sies ours e cantongs mucs e schmugrinos, tgi seia sglischia sur els ôr enzacuras en tarment glatscher.

Sesom la vischnanca digls Mulegns sa dastatga dagl stradung la veia da Faller. — Scu egna dellas prinzipalas vals lateralas de Surses, s'estenda la *Val Faller* vers gl'occident aintase cunter la Fuorcla da Curtegnas e chella da *Val Berela*. La sia part anterioura porscha paca variaziung, essend tgi la veia sa teira cò perdeir en oura tras igl gôt sumbrivaint

d'ena stretga. Passond chella, sa schlargia la val aber grondiousamaintg e furma agl pè della graziosa pyramida digl Piz Platta en stupent bèl plang, tgi vign per gronda part saea e lado. — Aintadem chel plang sa divida Val Faller au dus vals, an *Val Gronda* e *Val Bercla*. — La sponda sanestra da Val Gronda, scu er da Val Faller sez, vign fermada dalla cadagna digl Piz Forbisch, la dretga dagl Piz Platta e dallas muntognas digl Piz Scalotta. Val Bercla sa catta tranter igls dus davos pizs e ranferma ena fitg interessanta flora. Nous cattagn lò tranter oter parfign la rara *statixa alpina* (Stalice alpina Miller).

Bandunond igls Mulegns e continuond igl noss viada sen la veia commerciala rivainsa bagn spert tar en punt-lenn cuert, tgi magna nous vé tar igl hof *Furnatsch*. Davos las tgesas da Furnatsch sa catta, bagn pustada sen ena crepla deira da schiefer verd, la tor antica de *Spliatzsch* u *Spludatsch*. — Dasper ena tgaplotteta de s. Roc sa sparta digl stradung ena cumadevla veietta tgi magna sé tar la bagnsituada vischnanca de *Sour* e da lò davent sé tar la fitg plaschevla terrassa alpina de Flex.

Da Furnatsch davent sa scliveglia igl stradung da Gelgia faschond diversas stortas e satignond continuadamaintg ved la sponda dretga séadaint tras la stretga de *Scalotta*. Seriousas rotschas da pegns e lareschs, alternonnd cun fuclars da prada ed en criv urezza cumpognan nous, ansemen cun igl tschalatem e murmagnem dall'ava, tras la pitost lungurouosa stretga.

Strousch vainsa chella davos dies, schi sa derasa davant nous puspè en plang, sumigliaint allas Palex de Rona. Glè las „*Palex de Murmarera*“, las calas servivan pi bôt mademamaintg scu fons d'en lai. — Schibagn tgi las spondas della val èn anc surtratgas cun gôt, posseda chella contrada tottaveia character alpin. Igls èrs èn svanias totalmaintg. A l'antschatta dellas „*Palex de Murmarera*“ magna en simpel punt-lenn vé da vart sanestra della Gelgia. Lò stat igl hofet *Castiet*, tgi è ozandé pardeir banduno digl tot. Davains igls sies bietgs decadents sé sa cattan las ruignas digl vigl casti de Marmorera. Ellas èn pustadas sen en grogu ainten mez ena crepla tgi fò pendla. — Ainten mez las „*Palex*“, tgi èn tscharcladas aint cun gôts e vignan tschuncanadas digl stradung an lengia directa, schea — scu avantguarda da Murmarera — igl hofett *Cresta*.

Sé sur la sopra vischnanchetta de *Murmarera*, tgi stat pardeir totalmaintg sen serpentín, sa sfondra ainten la costera dretga de Surgôt la *Val Natons*, noua tg'ins rancontra damaneval da l'alp „*Sess*“ ena marvegliouosa parè da *gabbro*. Balungs da chella interessanta sort crap cat-tainsa er davains Murmarera, stagn cunter la veia commerciala e sé dasper igl punt-crap, tg'ans magna — caminond tras la stretga de *Stalveder* — vé da vart sanestra della Gelgia. Passond chel punt resta igl gôt bagn-

spert anavos, la sola della val sa schlargia e furma igl plangett de Stalveder. Las tgesas e clavadeiras da chel hof statan vé da l'otra vart da l'ava. La sola della val vign aber bagn dalunga stertganeida da novamaintg antras igl pè digl Crap Radond; igl gôt svanische er della costa dretga. Anc en per pass e nous vasagn *Beiva*, la davosa vischnanca da Surses.

Suandond la val, sa volva er la veia commerciala aint davains *Beiva* vers gl'orient. Ella magna nous siv' igls hofets *Capalotta*, *Mott* e *la Boegia* scu er las alps *Suracqua* e *Surgionda* vé aintasé cunter la *Viduta* e *Som-Gelgia*.

En'otra, manc cumadevla veia sa teira da *Beiva* vers mezdé, passa tras la val *Cavreccia* (l'gavretscha) ed igl *Plan Canfèr* per rivar an *Som Set*, segl pass, tgi ò intermedio d'en taimp igl principal commers tranter l'Italia e la Germania.

Finalmaintg magna davent da *Beiva* anc ena tersa senda, la cala gioia ainten la detga ena tscherta rolla*). Ella sa teira sé *da Radons* e *Plan Tguigls* vers *Acras*.

B. La vegetaziung.

En anc pi impussant e variont maletg tgi la constituziung geologica e topografica de Surses, porscha la sia **flora**.

Tschents e tschents sorts da plantas ervousas e lennousas vivaziteschan cò colms e vals, mots e plangs, creplas, giondas e gravas e s'assoziateschan siva divins pranzepas eterns tar admirablas gruppas dad agen caracter.

Uscheia vasainsa sa derasond giun la val en amurevel flor da prada verdagionta, cungeida tschò e lò cun tetgoms de vischnancas ed hofs e parcureida della mievla *Gelgia*. An *Sotgôt* ed ainten igls lias pi suglialeivs e favorevels de *Surgôt* fò igl frestg verdign digls pros per part er lartg ad encal èrett da *grang* u da *tiffels*. Avant 50—60 onns serviva perfign la pi gronda part de l'hodierna prada da tgesa de *Sotgôt* scu èr da *grang*, da *sel*, da *tiffels*, da *fava*, da *glign* u da *tgovan*, en fact tgi vign tranter oter er argomento dagls numerous fastez da *rumepls* e *sansegnas*, igls cals nous rancontragn traversond chel revier prest d'en pass an l'oter. — Sen l'amurevla prada suonda savens ena zonetta de *tgaglioms* e sen chella ordinariamaintg igl *gôt*, tgi surteira cun igls sies spessoms las costeras della val Surses e dellas sias prinzipalas vals lateralas. Chi e lò vign chella fascha coniferina, tgi sa stenda bagndouras anfignan giu tar la riva della *Gelgia*, interotta dad *aclas* e da prada da *gôt*. Sen l'otezza de ca.

*) *Confrontescha*: Rod. Lanz, Il *Biviano*, II^a Ediziung pag. 78 etc.

2000 meters sur mar, savens er anc avant, svanescha ella, bôt anetg-maintg, bôt sa sperdond plangsia ainten ena zona de drossa e zundrigna u ainten igl vigorous colorit digls ervadis alpins. — Anc pi ad ôt vasainsa er igl tschispet sarro digls colms e dellas pastgiras alpinas a sa dasfar. Igls sies elements svaneschan u fôn alla lotga sen chels salvadis cun giondas e gravas, cun urezzas, glatscha e fardaglias. Nous vasagn, scutg' igls plaschevels ervadis alpins tschessan cò an favour d'en otra furnaziun, dalla flora dellas creplas e digls deserts, ena furnaziun, tgi è aber tot-taveia betg localisada segls ôts dellas muntognas, sondern tgi descenda an tscherts lias anfignan giu tar la sola della conzernenta val. Gea, sez las steilas menlas della saxifraga aizoida (*Saxifraga aizoides* L.) ed igls teppis blos della glignera alpina (*Linaria alpina* L.), tgi surteiran cun las sias colours veivas las gravas digl noss ragn, dombran tar chella.

L'assoziaziun da tschertas plantas tar gruppas dad agen character è — scu vagn giò intuno — nign schabetg orv, sondern sottamessa a tschertas leschas e dependenta da divers factors. Ins pò deir cun totta raschung tgi la vegetaziun d'ena contrada seia la fidevla cupeia dellas relaziungs, digls factors phytoecologhics, tgi rigian lò.

Igls factors phytoecologhics d'en lia sa laschan resumar an:

- 1° *factors digl clima**) (Temperatura, umidità; glisch (suglegl), urezza etc.).
- 2° *factors edafics* c. v. d. relaziungs digl terragn. (Configuraziun, composiziun fisica e chemicala etc.).
- 3° *factors biotics* c. v. d. igl operar digls organismus digl conturn (p. ex. la concorrenza tranter las singulas plantas, igl operar dellas bacterias digl terragn, igl ladar, saer, pascular etc.).

---

*) Conform allas midadas digl clima, tg'ins observa muntont dalla val sé vers las pizzas, rancontrainea talas er tar la vegetaziun. Tschertas spezias e tscherts genres da plantas svaneschan, oters cumparan da nov. Igl madem observainsa — scu giò deluzido — riguard las assoziaziungs. Mintga planta e mintga consorzis da talas ò la sia regiun fixada. Plantas e consorzis, tgi fôn plé u manc las mademas pretensiungs puncto clima, sa uneschan e furman ena zona cun agen character. Cun risguard sen la differenza d'otezza vign chella numnada regiun.

Ainten igl noss circuit pudainsa distingueir treis regiungs:

- 1° *La regiun subalpina* (cumpeglia la zona della sola della val anfignan sé tar las davosas plantas da guglia).
- 2° *La regiun alpina* (dallas davosas plantas da guglia [circa 2150 meters sur mar] anfignan sé tar igls amprens flatgs da neiv eterna [ca. 2650 meters]).
- 3° *La regiun subnivala e nivala* (da circa 2650 meters sur mar ansé).

Schibagn tgi fiss interessant da reflectar las relaziungs, tgi existan traunter igls singuls factors oecologhics e la vegetaziung della nosssa val, sò chegl betg neir cumpiglia ainten igl pensum della preschainta s-chizza tant daplé tg'igls differents consorzis da plantas n'én betg sulettamaintg dependents da tscherts factors, sondern da l'influenza digl total da chels. — Loancunter lainsa deluzidar ainten igl suadont curtamaintg igls prinzipals *typus da vegetaziung*, tgi rancontragn an Surses.

I. *Igls gôts.*

La furmaziung digls gôts saros, tgi s'extendan tar nous ozandé anfignan sen l'otezza digl pi bler 2000 meters sur mar, tanscheva d'en taimp schi gliunsch scu preschaintamaintg la saletscha (flours-tgavrer etc.). La sia zona è damai nida sbassada per en per tschent meters, ma betg — scu vign savens pretendia — an conseguenza d'ena disfavorevla midada da clima, sondern voluntariamaintg. — An tscherts lias vignan igls noss antecessours avoir taro igls gôts segls ôts per obtigneir igls carvungs necessaris per cular crappas mineralas (usché forsa an Val Demat); igl plé aber bagn an volend urbarisar ed acquistar nova prada e nova pastgira. Er igl factum, tgi chels gôts eran per gronda part gôts da sember, d'en lagn ratschertgea da vaschlers e teschlers, vign strousch ad esser sto favorevel per igl sies mantignimaint. Finalmaintg contribuescha er la detga igl sies contingent per sclareir chel problem, rachintond tg'igls gôts da Faller, da Val Beiva ed aintasé per Gelgia seian nias catscheas a fi per distruger las violas ed otra ratatuglia dubiosa.

Ved la hodierna furmaziung coniferina de Surses sa partizipeschan 6 sorts plantas da gugglia: *igl pegn*, *igl tiev*, *igl aniev*, *igl laresch*, *igl giech* (ivez) ed *igl sember*. Veirs gôts furman però sulettamaintg igl pegn, igl tiev, igl aniev ed igl laresch, duront tg'igl sember sa catta angal isulo segls ôts vers igls cunfegns della regiung subalpina ed igl giech (ivez) sporaditsch ainten igls gôts da pegn. — Igl pegn è la nosssa prinzipala planta da gugglia. Cun el pò igl laresch, tgi furma ordinariamaintg gruppas piturescas a l'antschatta dellas vals lateralas, angal concorrer sen bung terragn umid e profund e segls ôts. Sen terragn maiersetg fòn laresch e pegn lartg agl tiev ed agl sies proxim paraint aniev. Tals gôts rancontrainsa prinzipalmaintg a Ses, sen la bova praehistorica da Sumnegn ed an varsacants lias an Surgôt.

La flora inferioura digls gôts da pegn, laresch e tiev è per ordinari fitg differenta. Las migldras condicziungs — surtot igl pi bler suglegl — porscha alla flora subalterna igl gôt da laresch. Ma er ainten la sumbreiva digls pegns sa sviluppescha véano buna pastgira.

II. *Las bostgeras* (Gebüsch und Gestrüpp).

Sot chel nom ancligiainsa tot *zundrignom*, *tgagliom* ed *arbustgom* (mesas-tgaglias), tgi antupagn sen prada e pastg, scu er ainten igls gôts, las giondas etc.

a) **Igl zundrignom** (Legföbrengebüsch) vign furmo dagl *zundrign*, ena sort aniev, tgi crescha plé u manc an furma da drossa. Glè chegl ena planta fitg elastica e nous cattagn parchegl ella savens ainten livinals e lias, noua tgi nign 'otra planta lennosa pudess resister agl operar dallas lavegnas e dagls urezzas. La sia carschenscha e fitg remarcabla. Gl' amprem sa ruschna igl sies best per tera vé e pir plangaplant sa dolza el furmond ordinariamaintg en' eleganta curva. Seugl best è er la roma digl zundrign elastica. Ella porta frastgas fermas, tgi èu spessamaintg dottadas cun tshofs da guglias pitost curtas e robustas. La carschenscha particulara digl zundrign dat ad el ansemen cun la calour obscura dellas sias guglias, ena fisiognomia pitost melanconica e fantasta e laschan ancanoscher chella furmaziun giò sen gronda distanza. An Surses rancontrains 'ella prinzipalmaintg a Ses, sen la Spinatscha sur Suagnign, sen la Falotta e sen las gravas sterilas da dolomit, tgi circumdeschan igl pè digl Piz Toissa.

Schibagn tgi la zundrigna furma per igl solid en spessom bunamaintg inpenetrabel, vegetescha er ainten la sia sumbreiva ena flora inferioura. Igl principals representants da chella èu ainton igl noss circuit: *Bruì* (*Erica carnea*), *frinarsa ursina* (*Arctostaphylos uva ursi*), *frinarsa alpina* (*Arctostaphylos alpina*), *genxiana menla* (*Gentiana lutea*), *vegna alpina* (*Clematis alpina*), *hieracium silvester* (*Hieracium silvaticum*), *luxula silvestra* (*Luzula silvatica*), *grassitsch da gôt* (*Poa nemoralis*) e *deschampsia flexuosa* (*Deschampsia flexuosa*). —

b) **Igls tgaglioms**. Chels èn representants an Surses antras diversas furmaziungs, dellas calas nous lagn pondurar curtamaintg las prinzipalas:

1. ***Las ogneras***. Ogn e saleschs orneschan, bôt reunias tar plaschevlas gruppas, bôt an furma da lungas filadas igls ours della Gelgia e digls sias ragns laterals. Chi e lò sa derasan las ogneras er sen spondas ertas e chegl prinzipalmaintg an lias, noua tgi teira dad ava.

La planta dominante da chella furmaziun è igl *ogn alv* (*Alnus incana*), igl cal vign savens accompagna da saleschs e losers.

Ainten la sumbreiva da l'ogna prosperaschan gudent tschertas plantas robustas scu p. ex. *tuschigns mellens* (*Aconitum lycoctonum*, gelber Eisenhut), *figliad' tscherv de Villars* (*Chaerophyllum Villarsi*), *epilob da figlia stretga* (*Epilobium angustifolium*), *Cirsium olerat* (*Cirsium oleraceum*) etc. Ma er diversas plantas ervouas cattan có la sia existenza, uscheia surtot

igl grassitsch da gôt (*Poa nemoralis*, Hainrispengras), *la schilendra* (*Tussilago Farfara*) ed *igl geranium robertin* (*Geranium Robertianum*).

2. **Las nitscholeras.** Chellas circumdeschan an Sotgôt, an furma da tschertgel plé u manc saro, igl bual da tgesa e leian chel cun igl gôt. Savens sa derasan igls sies rotschs er per la prada e pastgira anturn.

La flora inferiura da chella assoziaziung sa recrutescha angal ôr da pacas spezias scu: *igls dielars rapunculoids* (*Campanula rapunculoides*), *la viola silvestra* (*Viola silvestris*), *igl majanthem bifigl* (*Majanthemum bifolium*), *igl polygonat verticilat* (*Polygonatum verticillatum*), *igl polygonat officinal* (*Polygonatum officinale*), *la riva vulgara* (*Galium mollugo*) e *igl grassitsch da gôt* (*Poa nomoralis*).

An Surgôt gioian las ogneras e las nitscholeras nigna rolla. Ellas vignan allò per part ramplazzadas della:

3. **Drossa**, la cala ornescha scu an oters lias, usche er tar nous savens igl our alpeter digls gôts. Numnadaintg ainten igl areal digl schiefer-grischung (Bündnerschiefer) (Val Demat, Tscharnoz etc.) ancoroneschan chels tgaglioms la fascha coniferina e moderesch an igl grond contrast, tgi rigia tranter chella e la flora nanigna della prada e pastgira alpina. Ainteu igl circuit digl dolomit e digl granit stò la drossa per ordanara far lartg a zundrignom u a l'arbustgera, surtot a gioppas e saletschas.

Tar igls elements accessorics dellas drossas dombran numnadaintg igl culeischan e las tgaglias d'axouas aschas. Chellas dus plantas pon sot circumstanzas contanscher sez igl domini (azueras, culeischneras).

Anturn e tranter la drossa vegetesch an savens er ervas robustas scu: *tuschigns blos* (*Aconitum napellus*); *tuschigns mellens* (*Aconitum lycoctonum*); *tuschigns variegats* (*Aconitum variegatum*); *figliad' tscherv de Villars* (*Chaerophyllum Villarsii*); *rena odorosa* (*Peucedanum ostruthium*), *genziana menla* (*Gentiana lutea*), *saxifraga cun figlia radonda* (*Saxifraga rotundifolia*) ed *iva cun figlia gronda* (*Achillea macrophylla*).

c) **Igl arbustgom** (Gestrüpp). Ord chella categoria rancontrainsa an Surses prinzipalmaintg dus furmaziungs, las *saletschas* e las *gioppas*.

1. **La saletscha.** La planta prinzipala della pitost nuschevla furmaziung, tgi mintg' unfant sursetter canoscha sot chel nom, è per ordanara betg ena sort salesch, sondern la flour s. Gion u flour-tgavrer. (*Rhododendron ferrugineum* e *Rhododendron hirsutum*). — An tscherts lias zvar sa mesdan tranter chellas da facto er saleschs, usché surtot *igl salesch de Waldstein* (*Salix Waldsteiniana*) ed *igl salesch verd* (*Salix glauca*), igls cals èn chi e tschò parfign dominants (Val Demat, Stregls). — An oters lias vignan zundrign e dros ramplazzos della saletscha (flours-tgavrer), e bagn

savens vasainsa chella furmaziung a s'extender anfignan sen l'otezza da passa 2300 meters sur mar.

La flora inferioura da chel arbustgom sa compona per igl solid ôr da: *deschampsia flexuosa* (*Deschampsia flexuosa*), *calamagrostis delicat* (*Calamagrostis tenella*), *nard renitent* (*Nardus stricta*), *avagna giaglia* (*Avena versicolor*), *ixungs myrtills* (*Vaccinium myrtillus*), *ixungs fangous**) u bluders (*Vaccinium uliginosum*) e varsacants oters abitants da terragn humous.

Sen spondas-setgas e fitg suglialeivas vign la saletscha ramplazzada dellas:

2. **Gioppas.** • Las Brustgaglias (*Buschwerke*) da chella planta sa derasan an furma da paclanga e surteiran savens gronds flatgs. Sez ainten igls reviers della drossa e dellas flours s. Gion mancan ellas betg, sondern fôn er allò savenz concorrenza cun la saletscha.

Ainten igl spessom digls giops èn pacas plantas capablas da sa sviluppar. Angal raramaintg samnadas, tgittan ôr da chels fantasts consorzis las flours violettas digl *geranium salvatg*, l'inflorescenza robusta della *gelgia martagon* (*Lilium martagon*), las paniculas (*Rispen*) baluontas digl *grassitsch da gôt* (*Poa nemoralis*) ed en per otras gramineas.

Bler pi variabel e cumplitgia tg' igls gôts e las bostgeras è igl ters typ della vegetaziung da Surses, igl typ digls

III. *Ervadis* (Grasflur).

Ervadi numnainsa mintga consorzi, tgi sa compona prinzipalmaintg ôr da plantas ervousas, reuneidas da manira, tg' ellas furman betg angal tschofs, sondern ena teila plé u manc sarada.

Chel typ cumpeglia damai *prada* e *pastgira*. El sa divide, conform alla gronda quantidad da plantas ervousas della nossa flora, an bleras gruppas de furmaziungs, furmaziungs ed assoziaziungs (Bestände). Igl ervadis della val Surses sa laschan rubritgier scu suonda:

a) **Tschispot grass** (Fettrasen) (*Prada grassa da tgesa*, dallas aclas e moigns).

La prada grassa da tgesa vign fanada an Sotgôt dus, an Surgôt ordinariamaintg en èda ad onn. — La sia flora è fitg variabla e sa compona tot sagond la constituziung fisicala e chemicala digl conzernent terragn ôr da chellas u ôr da tschellas plantas. Sen tscherts pros prevaleschan igls fasteis, sen oters la figlia. Generalmaintg è la flora digls pros fitg grass — schi anavant scu els obtignan betg, ultra da grascha, er cultems artificialis — la pi maira. Ella ranferma angal en pitschen domber de

---

*) fanga = Schlamm, Kot, schlüpfrig!

spezias e tranter chellas prevaleschan sorts manc favorevlas per igl pour scu par exaimpel: *las flours cadagna* (*Taraxacum officinale*), *las razavenas* (*darsavenas*), *igl grassitsch trivial* (*Poa trivialis*) e s. p.

Analysont igl tchispet (*grondezza d'en pé cadria; circuit: Tinixong*) d'en pro pitost surlado cun grascha ischans rivos tar igl suandont resultat*):

		Prozent
<i>Grassitsch trivial</i>	(<i>Poa trivialis</i>)	24,6
<i>Trefigl ruschnont</i>	(<i>Trifolium repens</i>)	22,6
<i>Flours cadagna</i>	(<i>Taraxacum officinale</i>)	16,3
<i>Triset melen</i>	(<i>Trisetum flavescens</i>)	14,7
<i>Carota communa</i>	(<i>Daucus carota</i>)	6,7
<i>Tschor bianmual</i>	(<i>Crepis biennis</i>)	5,4
<i>Rumex asch, Arschoulas</i>	(<i>Rumex acetosa</i>)	5,2
<i>Razavena branc-ursina</i>	(<i>Heracleum sphondylium</i>)	2,5
<i>Viola da treis colours</i>	(<i>Viola tricolor</i>)	1,3
<i>Bromus lom</i>	(<i>Bromus hordeaceus</i>)	0,3
<i>Veronica d'ér</i>	(<i>Veronica arvensis</i>)	0,2
<i>Curier s. Gion</i>	(<i>Glechoma hederacea</i>)	0,2

Igles dus typs d'assoziaziung, tgi rancontragn igl pi savens au traversond la prada grassa da Sotgôt e per part er da Surgôt èn: igl consorzis digl *triset melen* (*Trisetum flavescens*, Goldhafer) e digl *agrostis vulgar* (*Agrostis vulgaris*, Fioringras).

Las prinzipalas plantas accessorias da chels dus consorzis èn: igl **grassitsch trivial** (*Poa trivialis*, gemeines Rispengras), igl *grassitsch da pro* (*Poa pratensis*, Wiesenrispengras), **trefigl da pro** (Rotklee), *Trefigl ruschnont* (*Trifolium repens*, Weissklee), igl *lot cornous* (*Lotus corniculatus*, gemeiner Hornklee), *fleum da pro* (*Phleum pratense*, Timothe), *rumex asch* (*Rumex acetosa*, Ampfer), *basalest bistort* (*Polygonum bistorta*), **geranium salvatg** (*Geranium silvaticum*, Wald-Storchschnabel), **pulitg** (*Carum carvi*), **minicolas d'aton** (*Colchicum autumnale*), *plantagel lanceolat* (*Plantago lanceolata*, Spitzwegerich), *dactyl glomerat* (*Dactylis glomeratus*, Knaulgras), *melandier silvester* (*Melandryum silvestre*, Taglichtnelke), **cupegn vulgars** (*Alchemilla vulgaris*, Frauenmantel), **flours cadagna** (*Taraxacum officinale*, Löwenzahn), *ivad' tgalal* (*Achillea millefolium*, Schafgarbe), *lantscheitas da pro* (*Tragopogon pratensis*, Habermark), **razavena branc-ursina** (*darsavena*) (*Heracleum sphondylium*), *crysanthem vulgar*, *margarittas* (*Chrysanthemum leucanthemum*), *dainthiung asper* (*Leontodon hispidus*, Milchkraut) e. s. p.

*) Grisch: Beiträge zur Kenntnis der pflanzengeographischen Verhältnisse der Bergtunerstöcke. Beihefte zum Botan. Centralblatt Bd. XXII, Abt. II pag. 305.

Las spezias *accessorias*, tg'èn accentuadas antras stampa pi grossa, comparan tottas an en lia u an l'oter sez scu planta dominante. Savens vò — magari segl madem flatg — en typ vé ainten l'oter!

An Surgôt è igl typ digl *basalest* e sen las aclas chel digls *cupegnis vulgars* egn digls pi ordinaris, duront tgi l'assoziazziung digl *grassitsch alpin* (*Poa alpina*, Alpenrispengras) sa catta prinzipalmaintg sen pastgiras, moigns e tgomas.

Savens fò chel fastei cugl taimp plaz agl *grassitsch annual* (*Poa annua*, einjähriges Rispengras) ed a plantas robustas (*Lägerflora*) scu *tuschigns*, *urteilas*, *rumex alpin* (*lavadegna alpina*) etc.

b) **Tschispet maier** (Maiers, pastgiras e colms).

a) Assoziaziungs digl terragn setg aufignan umid.

1. **Typ digl bromus erect** (*Bromus erectus*, Burstwiese).

Anfignan sen l'otezza da circa 1600 meters sur mar è chella furmaziung dominante ainten igl circuit digl dolomit e digl schiefer-grischung caltschignous sen tots maiers e tottas spondas setgas.

Tar la suite da chel fastei dombran per ordanara las suandontas sorts: **Brachypod pinnat*** (*Brachypodium pinnatum*, gefiederte Zwenke), *festuca ovina* (*Festuca ovina*, Schafschwingel), *festuca cotschna* (*Festuca rubra*), **larmas mediocras** (*Briza media*, Zittergras), *thymian serpil* (*Thymus Serpyllum*), **savgia da pros** (*Salvia pratensis*), *centaurea jacea* (*Centaurea jacea*, Flockenblume), *centaurea scabiosa* (*Centaurea scabiosa*), *brunella vulgaris* (*Brunella vulgaris*), *barschungs bass* (*Carlina acaulis*), **lòt cornous** (*Lotus corniculatus*, Schotenklee), *glign purgativ* (*Linum catharticum*), *carota communa* (*Daucus carota*), *chrysanthem vulgar* (*Chrysanthemum leucanthemum*), *flom odorous* (*Anthoxanthum odoratum*), *avagna flomousa* (*Avena pubescens*), *hole lanous* (*Holcus lanatus*), *brancas vulneraras* (*Anthyllis vulneraria*), *plantagel lanceolat* (*Plantago lanceolata*) etc.

La madema rolla scu igl bromus erect sen terragn caltschignous gioia

2. **igl nard renitent** (*Nardus stricta*), lò noua tgi la caltschigna manca u è angal stgersa, damai prinzipalmaintg an Surgôt, ainten igl areal digl schiefer-verd e digl granit. La furmaziung digl **nard** sa restringia betg scu chella digl bromus erect sen la zona bassa della regiung subalpina, anzi, nous rancontragn ella fitg savens er sen igls colms e las pastgiras alpinas. Lò vasainsa chel nuschevel fastei assoziia cun egna dellas migldras e pi vigorousas ervas, cun igl *trefigl alpin*, *travusch* (*Trifolium alpinum*),

*) po neir dominant.

igl cal furma magara en typ accessori (Nebentypus) dell'asoziaziung digl nard. Schibagn tg'igl nard ed igl trefigl alpin eviteschan igls areals caltschignous, son els sot circumstanzas er sa sviluppar e prosperar allò, noua tg'igl pi sieir indicatour de caltschigna, la *sesleria blava* (*Sesleria coerulea*, *Blaugraa*) vegetescha. En tschispet derivont giu digls colms da Padasch (Val Nandro, circa 2400 meters sur mar) sa componeva ôr da:

		Prozent
Trefigl alpin	(<i>Trifolium alpinum</i> L.)	30,9
Nard renitent	(<i>Nardus stricta</i> L.)	19,8
Sesleria blava	(<i>Sesleria coerulea</i> (L.) Ard.)	11,2
Potentilla surdorada	(<i>Potentilla aurea</i> L.)	6,1
Homogyne alpina	(<i>Homogyne alpina</i> (L.) Cass.)	6,0
Caretsch semperved	(<i>Carex sempervirens</i> Vill.)	4,9
Genziana alpina	(<i>Gentiana alpina</i> Vill.)	3,9
Daintliung dellas Pyreneas	(<i>Leontodon pyrenaicus</i> Gouan)	2,7
Arnica da muntogna	(<i>Arnica montana</i> L.)	2,6
Flom odorous	(<i>Anthoxanthum odoratum</i> L.)	2,5
Daintliung asper	(<i>Leontodon hispidus</i> L.)	2,1
Brunsigna pitschna	(<i>Soldanella pusilla</i> Baumg.)	1,5
Tgamutscha da muntogna	(<i>Sieversia montana</i> (L.) Sprengel)	1,4
Festuca cotschna	(<i>Festuca rubra</i> L.)	1,3
Diclar barbaus	(<i>Campanula barbata</i> L.)	0,9
Brunsigna alpina	(<i>Soldanella alpina</i> L.)	0,7
Scabiosa glischainta	(<i>Scabiosa lucida</i> Vill.)	0,4
Ranuncal geranifigl	(<i>Ranunculus, geraniifolius</i> Pourret)	0,4
Giuncus de Jacquin	(<i>Juncus Jacquini</i> L.)	0,3
Izung myrtill	(<i>Vaccinium Myrtillus</i> L.)	0,3
Luzula menla	(<i>Luzula lutea</i> (All.) Lam. & DC.)	0,1

Ainfer la regiung subalpina e la zona inferioura della regiung alpina vign *Nardus stricta savens* accompagna della *caluna vulgara* (*Calluna vulgaris*), digl brui salvatg.

3. **Furmaziung** della *sesleria blava* (*Sesleria coerulea*). Chella è liida tottalmaintg ved igl terragn caltschignous. Ella dombra tar igl typ prinzipal digls colms da tals reviers ed è allò er ainten igls gòts e sen las pastgiras betg rara.

Las prinzipalas plantas accessorias digl consorzi della *sesleria blava* èn: **brancas vulneraras** (*Anthyllis vulneraria*, Wundklee), *trefigl da muntogna* (*Trifolium montanum*), *anemona da premaveira* (*Anemone vernalis*), *anemona alpina* (*Anemone alpina*), *anemona sulprousa* (*Anemone sulfurea*), **Caretsch semperved** (*Carex sempervirens*), *caretsch da muntogna* (*Carex*

montana), *genxiana vulgara* (*Gentiana vulgaris*), *dielars barbous* (*Campanula barbata*), *dielars thyrsoids* (*Campanula thyrsoidea*), *tshor d'or* (*Crepis aurea*), *tshor da figlia foza* (*Crepis blattarioides*), *viola calcogneida* (*Viola calcarata*), *basalest vivipar* (*Polygonum viviparum*), *grassitsch alpin* (*Poa alpina*), *festuca cotschna* (*Festuca rubra*) e *fleum de Micheli* (*Phleum Michelii*).

Vers la zona superioura della regiun alpina vign l'asoziaziun della sesleria ramplazzada véaplé dagl

4. *Caretsch semperved* (*Carex sempervirens*). Glè chegl egna della pi prinzipalas furmaziungs, tgi rancontragn sen igls noss colms e tschaingels e chegl tant sen terragn caltschignous, scu betg.

Igls sies elements accessorics èn sen tera caltschignousa pressapac igls madems scu chels digl consorzi della sesleria blava: en respectabel domber da *leguminosas* (*Schmetterlingsblütler*) e numnadamaintg er la *steila alpina* (*Edelweiss*). Ainten igl circuit digl granit e digl schiefer noncaltschignous èn igls sies sozis manc numerous. I manca cò diversas leguminosas, la *sesleria blava*, *igl fleum de Michelii* (*Phleum Michelii*), la *festuca loscha* (*Festuca pulchella*) e ordanariamaintg er la *steila alpina* (*Edelweiss*). — Sen colms, tgi vignan saeas repateidamaintg fitg tiers, fò l'asoziaziun digl *caretsch semperved* plaz allas bruieras (*Calluna*).

Sen igl pastg èn la furmaziun della *sesleria* e chella digl *caretsch semperved* betg schi derasadas scu

5. L'asoziaziun digl *cynosur cun cresta* (*Kammgrasweide*) e digl *daintliung* (*Milchkrautweide*). — Ainten la zona bassa della regiun subalpina (anfignan circa 1700 meters sur mar) predominescha sen las nossas pastgiras igl **typ digl cynosur** cun las sias plantas accessorias: *festuca cotschna* (*Festuca rubra*), *flom odorous* (*Anthoxanthum odoratum*), *larmas medioeras* (*Briza media*), *fleum alpin* (*Phleum alpinum*), *dactyl glomerat* (*Dactylis glomerat*), *nard renitent* (*Nardus stricta*), *brunella vulgara* (*Brunella vulgaris*), *lòt cornous* (*Lotus corniculatus*) etc., segls ôts auvezza chel digl **daintliung** (*Milchkrautweide*). Ainten chel consorzi prevaleschan betg igls fasteis, soudern las ervas-figliousas. Las sias prinzipalas sorts accessorias èn: *Trefigl de Thali* (*Trifolium Thalii*), *trefigl da pro var. nival* (*Trifolium pratense* var. *nivale*), *astragal alpin* (*Astragalus alpinus*), *phaca da fardaglia* (*Phaca frigida*), *oxytrop da muntogna* (*Oxytropis montana*), *oxytrop da campagna* (*Oxytropis campestris*); *sangfagn obscur* (*Hedysarum obscurum*), *tshor alpester* (*Crepis alpestris*), *tshor da figlia foza* (*Crepis blattarioides*), *chrysanthem alpin* (*Chrysanthemum alpinum*), *homogyne alpina* (*Homogyne alpina*), *pertgetta alpina* (*Erigeron alpinus*), *pertgetta uniflora* (*Erigeron uniflorus*), *hieracium vilos* (*Hieracium villosum*),

hieracium pilosel (*Hieracium pilosella*), nigritella odorosa (*Nigritella nigra*), basalest vivipar (*Polygonum viviparum*), salesch muc (*Salix retusa*), salesch reticulat (*Salix reticulata*), ranuncal geranifigl (*Ranunculus geraniifolius*), potentilla surdorada (*Potentilla aurea*), tgamutschas da muntogna (*Sieversia montana*), cupegn vulgar (*Alchemilla vulgaris*), cupegn Hoppean (*Alchemilla Hoppeana*), glign purgativ (*Linum catharticum*), caluna vulgara (*Calluna vulgaris*, Brui salvatg), brunsigna u soldanella alpina (*Soldanella alpina*), genziana da campagna (*Gentiana campestris*), myosot alpester (*Myosotis alpestris*, Alpen-Vergissmeinnicht), brunella vulgara (*Brunella vulgaris*), tymian serpil (*Thymus serpyllum*), veronica alpina (*Veronica alpina*), veronica cun figlia radagna (*Veronica aphylla*), bartschia alpina (*Bartschia alpina*), avostigna minima (*Euphrasia minima*), avostigna salisburgensa (*Euphrasia Salisburgensis*), riva anisophylla (*Galium anisophyllum*), valeriana montana (*Valeriana montana*), scabiosa glischainta (*Scabiosa lucida*), dielars barbous (*Campanula barbata*), dielars da Scheuchzer (*Campanula Scheuchzeri*), caretsch semperved (*Carex sempervirens*), agrostis alpin (*Agrostis alpina*), deschampsia caespitosa (*Deschampsia caespitosa*), nard renitent (*Nardus stricta*) e festuca eleganta (*Festuca pumila*).

β) Assoziaziungs digl terragn bletsch (veiras paleis).

Siva tg'igl fons digls dus lais (Murmarrera e Rona), tgi agravagevan d'en taimp igl passagio tras Surses, èn transfurmos pardeir tottalmaintg au prada plé u manc grassa, sa concentreschan tar nous las assoziaziungs digl terragn bletsch sen maiers, pastgiras e colms ed èn nagliour plé da gronda extensiung. La sia flora è uniforma e maira e sa compona per ordanara ôr da: **moligna blava** (*Molinia coerulea*, Besenried), **trichophor caespitos** (*Trichophorum caespitosium*), *balocas da figlia largia* (*Eriophorum latifolium*), *caretsch Davalian* (*Carex Davalliana*), *caretsch da Goodenoughi* (*Carex Goodenoughii*), *caretsch paniculat* (*Carex paniculata*); *flours-rangla* (*Caltha palustris*, Dotterblume), *caretsch sgunflo* (*Carex inflata*), *giuncus alpin* (*Juncus alpinus*) e s. p.

IV. *Vegetaziung dellas creplas, giondas e gravas* (Fels- und Schuttfuren).

Er la flora dellas creplas, giondas e gravas sa recrutescha, scu chella digls ervadis, prinzipalmaintg ôr da plantas ervousas. Ma ella sa destingua essenzialmaintg da chella digls pros e dellas pastgiras, essend tgi las singulas plantas furman có uigna teila sarada, sondern segl pi bler tschofs u flatgets pitschens. La gronda variaziung da spezias las pi differentas renda aber la flora da chels liaa tutteguna fitg interessanta.

Las creplas porschan cun las sias fessas plagn d'umiditad, cun igls sies combels e grogns setgs, tgi vignan savens scaldos digl suglegl prest schi ferm scu igl savlung digls deserts, tetg a plantas della pi diverganta nateira. Nous rancontragn parchegl er an chels lias saveus las pi grondas rarietats e remarcabilitats. Usché vasainsa per exaimpel igl *aster alpin* (*Aster alpinus*) spurschont a Ses (ca. 1120 meters sur mar) igl mang agls splems alvs della *stipa plemousa* (*Stipa pennata*) ed allas flours menlas della scharmanta *fumana vulgata* (*Fumana vulgaris*), dus spezias cun pistot caracter da steppa. — Sen igls grogns da schiefer verd e cotschen digls Laiets (Val d'Err) vegeteschan igl amurevel *eritrich nanign* (*Eritrichium nanum*) ed igl *pedicular piclung* (*Pedicularis caespitosa*), segls corns da Bleis-Rest (Piz d'Err) *l'androsace imbricata* (*Androsace imbricata*), sen la tera blotta dellas bovas d'Ansom-Tschitta e sen las creplas della Pizza Grossa (Val d'Err) igls *dielars digl Mont-Cenis* (*Campanula cenisia*), ainten las fessas digls Corns digl Piz Curver *l'androsace helvetica*, ainten chellas digl Piz Platta *la phyteuma cun testa pitschna* (*Phyteuma pedemontanum*) etc.

Er per igl studi dell'accomodaziung dellas plantas*) ved igl clima alpin èn las creplas, giondas e gravas igls miglers lias.

---

*) Confrontescha er an chel vers:

- Braun, Josias: Die Vegetationsverhältnisse der Schneestufe in den Rätisch-Lepontischen Alpen. (Ein Bild des Pflanzenlebens an seinen äussersten Grenzen.) Neue Denkschriften der Schweiz. Naturforsch. Ges., Bd. XLVIII (1913).
- Rübel, E.: Oekologische Pflanzengeographie in Korschelt: Handwörterbuch der Naturwissenschaften Bd. IV (Jena 1913).
- Schröter, C.: Das Pflanzenleben in den Alpen (Zürich 1908).
-